

## Beilagen

zur Geschichte des seligen Ritters Gerrich.

Nro. I.

873  
Aebtissin Regenbierg, Tochter des Ritters Gerrich, bestätigt die von ihrem Vater errichtete Stiftung der Kirche St. Hippolyti zu Gerresheim und schenkt hierzu fernere Ländereien zu Linz und Einkünfte der Kirchen zu Meiderich, Mintard, Sonnborn und Pier zum täglichen Unterhalt der Nonnen. 1873.

C. Trinae unitatis et indiuiduae trinitatis gratia monarchiam imperatorum feliciter gubernante Lutheuvigo imperatore augusto. et sanctae aecclesiae dei coloniensi fideliter praesidente Guilliberto archiepyscopo. Regenbierg indigna Christi famula atque militis gerici filia pro spe et requie futurae beatae uitae, ea quae ad me hereditario iure peruenerunt. iura mancipiorum. predia. et aecclesias quasdam. ad cenobium patrio nutu ac sumptu in Gerichesheim pro remedio coelestis patriae constructum et a uenerabili supradicto archiepyskopo dedicatum tradidi. atque sub testimonio et auxilio archicancellarii Everhardi. necnon archicapellani Loitberti. atque aduocati huius prescripti loci hatheboldi patrueis nostri. sub auctoritate regali et pontificali concedens firmaui. Notum autem facere cupimus tam quam presentibus futura aetate aduenientibus.<sup>1)</sup> quod iussu et rogatu genitoris nostri gerici lege perpetua predia nostra sanctismonialibus ibidem deo seruiantibus et arabona quae sita sunt in linchesce cum uniuersis decimationibus ad uinum iugiter propinandum eisdem monialibus stabiliter con-

1) müßte richtig heißen: tam presentibus quam futura aetate aduenientibus.

firmamus. Ecclesiam uero que habita est in mietherge ad album panem sororum nostrarum constituimus et coram omnibus firmamus. Basilicam autem que est in sunnebrunno cum uniuerſa decimatione ad panem siligineum carnem et caseum eadem lege confirmando stabilimus. At uero aecclēſiæ que est in Minthert decimationis utilitatem ad nos pertinentem ad quadragésimale mandatum. et ad panis carnis caseique usum promittendo constituimus. Aecclēſiam quippe pirnam cum dimidia parte decimationis mihimet ipsi prouidens ſeparo. aliam autem dimidiam ſororibus noſtris ad meliorem cereuiſiam et ad panem nigrum ſtabiliter derelinquo. Si (ne) quid autem quod abſit noſtris aut ſequentium temporibus his aecclēſiis paſtorum ruina aduerſi acciderit. hoc firmiter imperamus ac ſtabiliter firmamus. predictorum dominorum auctoritate et imperio. nec mihi nec ulli ſequenti abbatiffæ ab his predictis baſilicis et prediis ex me et parentibus meis traditis. ac ſanctiſmonialibus ad prebendam conſtitutis liceat tranſmutare. donare uel quipiam preſtare. niſi beati ypoliti martiris chriſti monaſterii præpoſitæ et decanę imperio atque concordi ſororum omnium prece et conſilio. Huius quidem rationis ſeriem mihimet ipsi primum laudabilem. cunctis uero ſororibus acceptabilem litteris mox placuit coram archiepſcopo Guilliberto necnon principibus quam multis clericis atque laicis ea lege denotari atque ſignari. ut ſi quis aduocatus ſeu cenobii huius prelata ſuperueniens eam infringere. uel iura mancipiorum permutare uoluerit. a preſente archipreſule Guilliberto atque ab uniuerſo coloniensi clero infelici damnatus anathemate. uiuens atque uidens cum dathan et abiron et iuda traditore nequam deſcendat. ubi uermis immortalis mordet et flamma inextinguibilis ardet.<sup>1)</sup>

1) Dieſe Urkunde beruht im Staatsarchiv zu Dülſſeldorf, abgedruckt iſt ſie bei Lacomblet, II. B. I. S. 68.

Nro. II.

Hermann I., Erzbischof von Köln, versetzt die durch die Ungarn vertriebenen Nonnen von Gerrisheim in das Kloster der 11,000 Jungfrauen zu Köln, nimmt sie in den Schutz des heil. Petrus und bestätigt bzw. mehrt die Güter und Einkünfte der beiden vereinigten Klöster.  
922, den 11. August.

C. Qui sacra loca rationabiliter gubernat eisque famulantibus stipendia augmentando delegat. remunerationem sibi in futuro praeparat. Ideoque in nomine sanctae et indiuiduae trinitatis ego Herimannus sanctae Coloniensis ecclesiae diuina opitulante clementia archiepiscopus omnibus sanctae matris ecclesiae filiis ac fidelibus praesentibus scilicet et futuris notum fieri uolo. quia exusto per Ungaricam tyrannidem monasterio in loco Gerrichesheim nuncupato. in honorem sancti Saluatoris ac sanctae Mariae sancti que Ypoliti martyris constructo. cunctisque et ipsius uenerabilis abbatissae Lantsuindae omniumque honorabilium sororum diuinitus utique sibi subiectarum habitaculis specialibus profecto et communibus pari modo flammivomis consumptis incendiis. mancipiis quoque interfectis atque captivatis. et in exilium abductis. omnibusque quae habuere direptis. ipsa etiam praenominata deo devota abbatissa una cum sanctimonialibus sibi unanimiter adhaerentibus sororibus ex improvise ac subitaneo Ungariorum impetu mortis periculum formidando Coloniensis ciuitatis confugia adeuntibus nullumque per omnia in praefato loco castellum vel aliud quodcumque tutamentum habentibus ut in dei omnipotentis famulatu veluti propitia diuinitate imprimis coeperunt permanere mererentur: per amicorum probabilium interuentum monasterium sanctarum uirginum extra muros Coloniae erectum ad laudationem dei et sanctae Mariae ac ipsarum  $\overline{\text{XI}}$ . virginum sibi a nostra

concedi mediocritate deuote poposcerant. ea pro certo ratione qua se cum sibi subiectis omnibus sub patronio ac defensionem primitus Christi domini ac almi patroni nostri Petri necnon et sub alas pastoris eiusdem sanctae Coloniensis ecclesiae cum ipsius praefati martyris reliquiis submittendo. quicquid praedii vel haereditatis siue ex traditione Gerriaci bonae memoriae viri vel quicquid post eius obitum ab aliis religiosis viris siue feminis traditum fuisset sine diminutione totum et ad integrum ad altare sancti Petri infra Coloniam honorifice in principali loco fundatum spontanea contraderent voluntate. suscepturae item e contra per huiusmodi traditionem quicquid bonorum traditione virorum seu honestarum mulierum ad ecclesiam sanctarum tradebatur uirginum. et sic perpetualiter domino largiente in eodem sub regulari constitutione degendo loco. utrumque suis usibus deputatum sine ulla possiderent contradictione. minime tamen ea intentione quo illud monasterium in memorato loco constructum ubi antea diuinis inuigilabant laudibus sine cura omnino relinqueretur. sed aliquantis illic prout congruum visum fuerit relictis sororibus cum presbytero missarum sollemnia et omnem canonicum cursum cum aliarum frequentia supplicationum cotidie explerent. Quae audientes earumque calamitatibus ac detrimentis ex animo compacientes. sanctum quoque locum ubi tot preciosarum Christi martyrum corpora quiescunt summopere procurare nitentes. consultu fidelium nostrorum tam clericorum idoneorum quam etiam laicorum nobilium iuxta earum petitionem et nostrorum suggestionem vota suscepimus. et martyris Christi Ypolitireliquias super altare almi Petri ponentes in conspectu totius circumstantis populi eius se humiliter subdidere dominio. omnia ipsarum usibus communiter deputata Everwini aduocati sui manu in medio posita secundum praescriptam submittentem sententiam. Tali itidem tenore quatinus eadem Lantsvint quae instanti praeest abbatissa tempore omni-

bus vitae suae diebus sine alicuius obiurgationis impulsu praefixo utatur priuilegio. postque ipsius cum dominus uoluerit decessum liberum omnimodis electionis suae habiturae arbitrium inter se illam quae optima et in sanctimonialis vitae proposito deuotissima tunc temporis inuenta fuerit cum consensu atque consilio reverendi antistitis quicumque illis temporibus iam dictae praeesse sacrae uidebitur sedi ab infantia secum nutritam. ac regularis atque monasterialis vitae norma bene instructam. ex nobili progenie ortam in abbatissae sibi praeferre honore. Nec ullus umquam successorum nostrorum aliquam cuiuslibet famulationis in eisdem ancillis dei potestatem sibimet vindicare praesumat. nisi tantum paterno affectu sanctarum exercitia precum. nec suae cognationis vel familiaritatis abbatissam contra earum uoluntatem eis praeponere attemptet. sed ipsarum electio atque petitio cum adiutorio primi pastoris sanctissimi Petri apostolorum principis firma in omnibus munitaque permaneat. Hoc etiam intimandum fore duximus de hoc profecto episcopatu ad saepedictum locum nihil magis pertinere quam quae infra scripta sunt loca: Hier folgen die Namen der Güter oder Angaben der Einkünfte des St. Ursula-Klosters, welche der Erzbischof Hermann I. neuerdings bestätigt und durch eigene Schenkungen an dasselbe reichlich vermehrt. Zum Schluß heißt es:

Haec omnia et superius comprehensa cum omnibus ad haec iure pertinentibus domibus aedificiis silvis campis pascuis aquis aquarumvis decursibus ingressibus et exitibus cunctisque appenditiis. omnia et ex omnibus totum et ad integrum de iure nostro in ius et dominationem praefatae ecclesiae et sanctimonialibus sororibus ibidem deo sanctisque virginibus rite famulantibus tradimus atque transfundimus. ea pro certo conditione quatinus illic perpetualiter in diuinis laudibus pro animae nostrae remedio omniumque supranominatorum virorum vel feminarum augmenta capiendo proficiant. Si quis vero quod fieri minime credimus. si nos ipsi quod absit aut ullus successorum nostrorum seu quaelibet ulla opposita vel extranea persona qui contra

hanc donationis cartam venire temptauerit et eam infringere aut emutare voluerit. primo iram dei omnipotentis et sanctae Mariae atque earundem sanctarum XI. milium virginum incurrat. et a liminibus ipsius sancti loci excommunicatus appareat. et insuper veniat super eum lepra Neaman.<sup>1)</sup> et sic marcescat in radice ut non florescat in palmitē. et si aliquid exinde repetit. nullo unquam tempore evindicare praeualeat. et adhuc pro totius rei firmitate inferat cum constringente socio fisco<sup>2)</sup> iuxta legum decreta auri libras V. et argenti pondera XX. ne factum nostrum irrumpere valeat. sed praesens traditionis carta omni tempore firma stabilisque permaneat. cum stipulatione subnixa. Actum publice Colonia civitate regnante christianissimis regibus Karolo et Heinrico.<sup>3)</sup> indictione X. III id. aug. in dei nomine feliciter.<sup>4)</sup>

### Nro. III.

Friedrich I., Erzbischof von Köln, stellt die Gebühren-taxe eines Vogtes der Kirche des heiligen Gertrich nach eingezogenem Weisthum für jeden der drei jährlichen Gerichtstage auf 14 Solidi fest. 1106, den 9. Januar.

In nomine summe et indiuidue trinitatis. Ait sapiens salomon. Diligite iusticiam qui iudicatis terram. Sentite de domino in bonitate. et in simplicitate cordis querite illum. Huius rei gratia. ego Fredericus gratia dei sancte coloniensis ecclesie archiepiscopus. diligens

1) Cf. VI. Könige c. 5.

2) Ähnliche Formeln bei Ducange v. Fisco sociare.

3) Die Auführung beider Könige ist offenbar in der Beschaffenheit des kölnischen Erbstiftes, das sich auf beiden Seiten des Rheines erstreckte, begründet; der Rhein bildete die Grenze der Reichsgebiete beider. Waik, Jahrb. des deutschen Reichs unter König Heinrich I. n. B. S. 65.

4) Die Urkunde, die im Original in der Bibliothek des katholischen Gymnasiums zu Köln noch vorhanden ist, ist nach diesem erst kürzlich in einem correcten Abdruck veröffentlicht worden. Vgl. Annalen des historischen Vereins für den Niederrhein, 26. u. 27. Heft, S. 334.

iusticiam. sentiens de domino quantum ipse donat in bonitate. et in simplicitate cordis querens illum. ius ecclesie s. Gerici quod sub manu aduocatorum diutissime laborauerat. reformare cupiens. fideles ecclesie eiusdem in unum conuocaui. et quod esset ius aduocati. diligenter inuestigau. Cum autem iudices sacramento constricti. debitum seruitium aduocati. coram omnibus edixissent. videlicet quatuordecim solidos. tribus placitis legitimis tantum. in unoquoque placito persoluedos. nos hoc causa iusticie et in simplicitate cordis collaudantes. testimonio litterario. cum impressione nostri sigilli uolumus corroborari. Quod si quis qualibet occasione infringere temptauerit. iram dei super se uenturam sciat. et anathema quod pro hac eadem re fecimus sibi et posteris suis in ruinam esse cognoscat. Huius rei sunt testes. Domnus Bernardus prepositus s. Seuerini. Theodericus capellarius. Heinricus. Wilelmus. Reinbernus. Hertolfus. Wilelmus. Joannes. Euerardus. Helmericus. Wernerus. Livppo. Tiezo. De nobilibus autem. Herimannus comes de Udenkirchen. frater eius Arnoldus. Gerhardus comes de Julico. Vdo de mulesfort. Heinricus de Rumeschirche. Herimannus de Wanlo. De familia s. Petri. Almarus aduocatus. Teodericus. Sigebodo. Luidolfus. Heinricus. Bruno. Tietmarus. Wezelo. Lantbertus. Otto. Helmericus. Sigefridus. Wolbero. Liuzo. Cristianus. Bernardus. Gerlacus. Euruinus. Adelgerus. Azelinus. Actum est istud anno incarnationis dominice. M. C. VI. Indictione XV. V. Idus Januarii. Anno regni Heinrici regis. II. impetrante Heizzecha. in Gericheshaim et apud sanctas uirgines colonie tunc temporis abbatissa.<sup>1)</sup>

1) Aus dem Original im Staatsarchiv zu Düsseldorf, abgedruckt bei Lacomblet, II. B. I. S. 267.

Nro. IV.

Aebtissin Guda von Gerresheim ordnet zum Seelenheil der verstorbenen Stiftspriester in der Kirche zum h. Hippolyt (auch des seligen Gerrich genannt) ein Nachjahr an. 1214—1231.

In nomine sancte et indiuidue trinitatis. Ego Guda sic dicta miseratione diuina Abbatisa Gerreshem. omnibus Christi fidelibus tam presentibus quam futuris ad quorum noticiam hoc scriptum peruenerit in perpetuum. Quum pium est et salutiferum animabus pro eis post mortem sollicitudinem gerere que ex hoc seculo transmigrarunt. quod solamen solum mortalibus post diem uite huius relinquatur extremum. peruigili igitur mentis indagatione diem illacrymabilem diem calamitatis et miserie. diem magnam et amaram ualde pre oculis habens instituere decreui memoriam fratrum nostrorum sacerdotum in ecclesia b. ypoliti gloriosi martyris domino seruientium. ad redemptionem animarum eorundem sicut et in aliis plerisque ecclesiis pia imposuit consuetudo. Huius igitur saluberrime deliberationis conceptum effectui mancipare festinans. communicato consilio dominorum venerabilium priorum Colon. Capituli necnon et consilio conuentus totiusque collegii ecclesie Gerreshemen. constitui. ut post discessum cuiuslibet sacerdotis qui in ecclesia iam dicta adeptus fuerit stipendium fructus sibi ac prouentus unius anni tam in agris quam in decimis tutoribus anime sue siue parentibus uel ad debita sua persoluenda uel pro redemptione anime sue ad integrum deputentur. Successori interim amministrazione in cottidianis stipendiis assignata. Ita tamen terminis anni et fati subdistinctis. si quispiam ex ipsis sacerdotibus in die beati Joannis baptiste uel post infra diem beati andree apostoli decesserit. fructibus inter predictas sollempnitates et prouentibus collectis perfruatur. et nullis aliis deinceps colligendis. Sin autem in die beati andree uel post infra natiuitatem beati Joannis baptiste prescripte obierit siue decesserit.

fructus ipsius anni colligendi eidem cedent ex integro et prouentus. De predictis uero redditibus in salutem anime deputatis marca subtrahenda est. de qua nouem solidi ad consolationem conuentus distribuentur. III uidelicet solidi in die obitus sui. III in tricesimo. III in anniuersario. reliqui uero III custodi ad prebenda luminaria pro anima ipsius conferentur. Post discessum uero sacerdotis qui curam habet parochie quia habet necessarium sacerdotis coadiutorio et ex ratione archidiaconi singulare tenetur seruitium impendere successori suo. cottituano stipendio quedam superadduntur que in hac pagina nominatim sunt distincta. tertia uidelicet pars agrorum. quatuor domorum decime in villa que dicitur Morpe. duarum in villa dellinchusen. duarum in rothusen. Insuper decima que iacet in uicino que pertinet ad luminaria ecclesie beati Gerici. Insuper census attinentes. XVIII solid. et VI den. et oblationes tocus parochie. Preterea pulli qui persoluuntur in parochia necnon et decima agnellorum. presentenda in festo s. Walburgis que et successoribus aliorum sacerdotum relinquitur. Quicunque igitur huius piissime institutionis factum quod pie statutum est consilio. ausu temerario in irritum ducere attemptauerit uel maliciose per calumpniam infringere. auctoritate Jhesu Christi et omnium simul a Domino potestatem ligandi et soluendi habentium hominum anathematis uinculo innodetur. sed qui recte hoc decretum seruare studuerit in sanctorum omnium conscriptus collegio eterne hereditatis beatitudine perfruatur. Itaque ne maleuolorum impugnare possit malitia hoc pie et benigne ordinationis beneficium et ut omni euo sequente permaneat ratum. tam sigilli nostri quam beati ypoliti ecclesie Gereshemen. patroni appensione et munimine coram testibus est reformatum.<sup>1)</sup>

1) Entnommen aus einer Handschrift des XIV. Jahrhunderts im Knippinck'schen Sammelbande zur Geschichte des Stifts Gerresheim, beruhend im Provinzialarchiv zu Düsseldorf.

Nro. V.

Aebtissin Gertrud von Nienkirchen (1254—1287) macht mehre Stiftungen zum Besten der Abtei Gerresheim, unter Anderem zum Behuf der ununterbrochenen Beleuchtung der Tumba des seligen Gertrich.

Sciendum quod nos Gertrudis abbatissa de nienkirchen dicta comparauimus pro nostris denariis viginti duo iugera terre arabilis iuxta montem Gûdesberch sita. de quibus soluentur ex nostra collatione conuentui Gherishem singulis annis duodecim maldra tritici coloniensiis mesure. Hec quoque iugera villico in derne commisimus excolenda ut dictam pensionem soluat annis singulis preter redditus nostre curtis derne. Hec etiam iugera seminata bene dimittentur et assummentur in festo sancte Margarete sicut agri derne nostre curtis. Praeterea comparauimus duo iugera prati iuxta derne sita que villicus ad predicta viginti duo iugera habebit, ut eo commodius et libentius soluat predictam pensionem. Praeterea comparauimus etiam nostris denariis viginti iugera terre arabilis que dedimus theoderico celerario in hereditaria pensione pro quatuordecim maldris siliginis mesure Coloniensis, de quibus decana recipiet quatuor maldra et cum duobus maldris emet sepum, cum quo luminabit tantum noctis altare beati Joannis Baptiste et Marie Magdalene supra chorum dominarum et ponentur lumina in crepusculo diei, de aliis octo maldris tumba beati Gerici diebus et noctibus debet illuminari et insuper ante crucem in monasterio tantum noctibus luminabit maldris de eisdem. dabit etiam decana campanario sancti Gerici duodecim denarios de eisdem maldris.<sup>1)</sup>

1) Entnommen dem alten Heberegister der Höfe und Gefälle des Stiftes Gerresheim, das annoch im Staatsarchiv zu Düsseldorf aufbewahrt wird. Dasselbe gehört in seiner jetzigen Gestalt dem XIV. Jahrhundert an und ist im Jahre 1867 vom Archivrath Dr. Harleß veröffentlicht worden. Vgl. Dr. Th. Lacomblet's Archiv für die Geschichte des Niederrheins, fortgesetzt von Dr. Woltemar Harleß. Neue Folge. I. Bd. 1. Heft. S. 134.

Nro. VI.

Ein Patriarch und 15 Erzbischöfe und Bischöfe verleihen der Stiftskirche St. Hippolyti zu Gerresheim einen Ablass von 40 Tagen für verschiedene Feste, unter anderen auch für das Fest des h. Herzogs Gerrich. Avignon, 1319 den 19. Mai.<sup>1)</sup>

Uniuersis presentes litteras inspecturis miseracione diuina fratres Ysuardus Antiochen. Patriarcha. Raymondus Adrianopolitanus. Bostagnus Neopatren. Archiepiscopi. Wernerus Marmoren. Ptolomeus Torsellanus. Berengarius Christopolinus. Guillelmus ad partes Tartar. Nicolaus Argolic. Petrus Callien. Symon Parmensis. Petrus Naruien. Egidius Adrianopolensis. Orlandus Domensis. Guillelmus Niciensis. Bernardus Christopolitanus et Petrus ciuitatis noue. Episcopi. salutem in eo qui est omnium vera salus. Pia mater ecclesia de animarum salute sollicita deuotionem fidelium per quedam munera spiritualia. remissiones videlicet et indulgentias. inuitare consuevit ad debiti famulatus honorem. Deo et sacris edibus impendendum. ut quanto crebrius et deuotius illuc confluit populus Christianus assiduis saluatoris gratiam precibus implorando. tanto celerius delictorum suorum veniam et gaudia consequatur eterna. Cupientes igitur ut ecclesia canonicarum in Gherisheym in honore sanctorum Ypoliti sociorumque eius martyrum consecrata. Colon. dyocesis. congruis honoribus frequentetur et a Christi fidelibus iugiter veneretur. Omnibus vere penitentibus et confessis qui ad ipsam Ecclesiam in festo praedictorum martyrum. necnon in festiuitatibus Natiuitatis Domini nostri Ieshu Christi. Circumcisionis. Epyphanie. Parasceues. Resurrectionis. Ascensionis Domini et Pentecostes. in omnibus et singulis festiuitatibus beate Marie Virginis. beatorum Petri et Pauli et omnium aliorum aposto-

1) Aus dem Original im Staatsarchiv zu Düsseldorf, Stift Gerresheim, Nr. 30.

lorum et euangelistarum. Inuentionis et Exaltationis crucis. Michaelis Archangeli. Joannis Baptiste. Georgii. Quirini. Jerici ducis.<sup>1)</sup> Nicolai. Martini. Gregorii. Augustini. Ambrosii. Jeronimi ac sanctarum Marie Magdalene. Catharine. Gertrudis. Undecim milium virginum. in commemoratione omnium sanctorum et in dedicatione ipsius ecclesie ac per Octauas praedictarum festiuitatum causa deuotionis. peregrinationis vel orationis accesserint. vel qui in extremis laborantes dicte ecclesie quicquid suarum legauerint facultatum. aut qui corpori Christi cum solempniter circumfertur. deuotam prae-buerint comitivam. seu qui in serotina pulsatione campane flexis genibus ter aue Maria deuote dixerint. aut qui circuiverint cymeterium dicte ecclesie dicendo orationem dominicam pro defunctis. vel qui interfuerint sermonibus. quandocumque in dicta ecclesia publice praedicatur. nec non qui ad fabricam. luminaria. ornamenta et alia dicte Ecclesie necessaria manus porrexerint adiutrices. de Omnipotentis Dei misericordia et beatorum Petri et Pauli apostolorum eius auctoritate confisi. singuli nostrum singulis quadraginta dierum de iniunctis sibi penitenciis misericorditer in Domino relaxamus. dummodo dyocesani voluntas ad id accesserit et consensus. In cuius rei testimonium presentes litteras sigillorum nostrorum fecimus appensione muniri. Datum Auinion anno Domini Millesimo Trecentesimo Decimo nono. mense Maii. Pontificatus sanctissimi patris Domini Johannis diuina providentia pape.

---

1) Im Stift Gerresheim bestand bis zur letzten Zeit die Tradition, daß der selige Gerrich ein Herzog gewesen sei. Vgl. S. 59.

Nro. VII.

Ein alter liturgischer Ordo <sup>1)</sup> der ehemaligen Stiftskirche zu Gerresheim.

Der alte liturgische Ordo, der hier zum erstenmal zum Abdruck gelangt, ist nachweislich viele Jahrhunderte hindurch in der ehemaligen Stiftskirche zu Gerresheim in Gebrauch gewesen. Offenbar liegt die kölnische Liturgie demselben zu Grunde, wenn derselbe auch in mancher Beziehung Varietäten darbietet; er kann daher füglich als ein Beitrag zur Geschichte derselben betrachtet werden. Der Hauptwerth desselben läßt sich kurz auf folgende Punkte zurückführen:

1) Er zeigt uns die Eigenthümlichkeiten der älteren kölnischen Liturgie. Es sind bis jetzt wenige solcher Ordines aus den alten Stiften und Klöstern der kölnischen Erzdiözese bekannt geworden, in welchen, wie im vorliegenden, bis ins Detail die geistvolle Schönheit, die erbauliche Ordnung und die lebhafte Scenerie der kölnischen Liturgie hervorleuchtet. Was darüber der Apostolische Nuntius, Mgr. Octavius Frangipani in seinem Werke *Directorium ecclesiasticae disciplinae Coloniensi praesertim Ecclesiae accomodatum* mittheilt, beruht auf der Liturgie des XVI. Jahrhunderts, die in manchen Punkten von der alten stark abweicht. Wie effectvoll wirken in vorliegendem Ordo die beiden in Dalmatiken gekleideten Cleriker, die in aller Frühe am Ostermorgen am Grabe des Herrn sitzen, der eine zu Häupten, der andere zu Füßen, und die Engel in weißem Gewande am Auferstehungsmorgen darstellen! Und wie schön passen zu diesem Bilde die zwei anderen Geistlichen, die an der rechten Seite des Grabes stehen und die in aller Frühe zum Grabe eilenden Jünger Petrus und Johannes repräsen-

---

1) Auch dieses Schriftstück beruht im Provinzialarchiv zu Düsseldorf und zwar in dem vorerwähnten Knippinck'schen Sammelbände. Die Abschrift verdanke ich der Güte des Staatsarchivars Dr. Hegert, dem ich auch hier dafür meinen Dank ausspreche.

tiren! Schon im kölnischen Missale des XV. Jahrhunderts, wie ein solches handschriftlich das Pfarrarchiv von St. Alban aufbewahrt, kommt diese Scenerie in der liturgischen Auferstehungsfeier nicht mehr vor. Sie scheint ihrem Ursprunge nach jener Zeit anzugehören, wo das Christenthum mit aller Lebhaftigkeit ergriffen und ins Leben eingeführt wurde, also vom VIII. bis XI. Jahrhundert. Unwillkürlich wird der Leser an den Heliand erinnert, worin in gleicher Weise die evangelische Geschichte mit der ganzen Lebendigkeit dramatischer Darstellung durchgeführt wird. Auch das häufige Processioniren um den Kirchhof und durch die weit ausgedehnte Pfarrei Gerresheim ist in dieser Beziehung charakteristisch. Freilich wie der Ordo jetzt vorliegt, stammt er dem Character der Schrift gemäß aus dem XIV. Jahrhundert, was auch in gleicher Weise die Anfangszeile des Liedes kundgibt:

Crist is instanden van der doit;

aber es liegt einmal in der Natur solcher Ordines, daß sie Jahrhunderte hindurch stabil bleiben und ihr ursprüngliches Colorit bewahren. Auch ist es möglich, daß das Original des vorliegenden Ordo noch irgendwo entdeckt werde; denn in dem früher erwähnten Knippinck'schen Sammelbände, worin auch das alte Necrologium der Gerresheimer Kirche enthalten ist, heißt es: „Item up wilche dage ind wannen men die prime misse up dem vurss. hoemissen elter bynnen dem Jare pleit zu doin ind doin sal, dat vyndet men allet beschreven in dem ordinancien boiche, dat in der Geirkameren an der Ketten gebonden leget.“ Es ist mir aber bisher nicht gelungen, eine Spur dieses Buches zu entdecken.

2) Dieser Ordo erinnert an die Anfänge des Christenthums im Bergischen Lande. Seit alter Zeit (antiquitus), heißt es in demselben, besteht in Gerresheim die Gewohnheit, daß am Feste des Kirchenpatrons, also des h. Hippolyt, die Canoniche von Werth Theil nehmen, wobei ihr Billicus ihnen im Pfarrhause, oder wo es ihnen beliebt, aufwartet. Abgesehen davon, daß noch der alte Name Werth für die Stiftung des h. Suidbert gebraucht wird,

während doch seit der Zeit des Kaisers Friedrich Barbarossa († 1190), der die dortige Burg baute, der Namen Kaiserswerth in constanten Gebrauch kam, erinnert uns diese innige Beziehung zwischen beiden Stiftern an jene Zeit, wo noch die Pfarreien Gerresheim und Kaiserswerth vor dem Naper Walde, da wo die Ratinger-Düsseldorfer Landstraße von der Gerresheim-Kaiserswerther Straße durchschnitten wird, an einander grenzten. Dieses war seit dem Jahre 1236 nicht mehr der Fall<sup>1)</sup>; denn damals wurde die Kaiserswerther Pfarrei in Stadt- und Außenbezirk getheilt; ersterer bildete den Pfarrsprengel des dortigen Stifts resp. des Stiftscanonich, der zugleich als Pfarrer fungirte; letzterer bildete die Pfarrei Kreuzberg, benannt nach einem Orte, der ostwärts von Kaiserswerth auf dem von Golzheim bis Kaiserswerth den Rhein entlang sich hinziehenden Höhenzuge gelegen war. Das Dorf Kreuzberg mit seiner Pfarrkirche, deren Lage noch heute genau bekannt ist, wurde bei der im Jahre 1688 befürchteten Belagerung von Kaiserswerth, wo die Franzosen in Besatzung lagen, von letzteren abgerissen. Die Kaiserswerther Canoniche blieben also zum Stifte Gerresheim, auch als ihr Pfarrbezirk nicht mehr an den Gerresheimer grenzte, in freundlicher Beziehung, die zweifelsohne auf beiden Seiten um so höher geschätzt wurde, als sie die letzte Erinnerungsspur inniger Freundschaftsverbinding war zu einer Zeit, wo Kaiserswerth und Gerresheim noch die einzigen Klöster im Reldachgau waren und sich in den gemeinschaftlichen Bestrebungen zur Verbreitung und Befestigung des Christenthums begegneten. Darin war es auch wohl begründet, daß die Einwohner von Werth (Kaiserswerth) und Rath zu Gerresheim, der alten Ottonischen Zollstätte, keinen Zoll zu entrichten brauchten; denn im alten Zolltarif heißt es: Item de van Werde inde van Royde ingeuent ingeynen tol.<sup>2)</sup> Diese freundlichen Beziehungen zwischen

1) Lacomblet, II. B. II. S. 117.

2) Lacomblet, Archiv, fortgesetzt von Dr. W. Harless, I. c. S. 137.

beiden Orten bestanden nach vorliegendem Ordo seit unvordenklicher Zeit (*antiquitus*); daher glauben wir nicht zu irren, wenn wir letzteren hinsichtlich seiner Entstehung spätestens dem XI. Jahrhundert zuschreiben. Derselbe hat aber in späterer Zeit verschiedene Zusätze erhalten.

3) Endlich ist derselbe besonders wichtig für die Geschichte des seligen Gerrich, weil er über die liturgische Verehrung desselben in der Gerresheimer Stiftskirche die unzweideutigsten Zeugnisse enthält. Wie in den mitgetheilten Urkunden, wird auch hier die genannte Kirche sowohl die des h. Hippolyt, als die des h. Gerrich genannt. In derselben befindet sich, wie der Ordo sagt, eine Kapelle des h. Gerrich und in derselben ein demselben geweihter Altar. Auch steht in dieser Kapelle der Sarcophag oder die Tumba des Seligen. Es wird ferner bezeugt, daß in derselben vom Sonntage Domine in tua misericordia an, also vom Dreifaltigkeitsfeste, bis Freitag vor Kreuzerhöhung incl. an allen Freitagen die feierliche Conventualmesse gehalten wird. Gerrich wird unterschiedlos *beatus* (selig) und *sanctus* (heilig) genannt, — ein Zeichen, wie sehr man im Gerresheimer Stifte von seiner Heiligkeit und Verehrungswürdigkeit überzeugt war. Alle diese Momente sind bezüglich der Frage, ob demselben kirchliche Verehrung zu erweisen sei, von größter Bedeutung und eben deshalb hat der Verf. dieser Schrift geglaubt, das ganze Schriftstück zum Abdruck bringen zu müssen. Leider fehlt sein Anfang und Ende; denn es umfaßt bloß die Zeit von Mariä Reinigung bis St. Michael.

in processione portabitur cyborium. Et Ebdomadarius portabit ymaginem domine nostre tenens candelam quam dabit abbatissa que est octava pars talenti. Exeunte conventu cantrix incipiet antiphonam Ecce nomen domini. Qua finita processio tacens intrabit ecclesiam et cum conventus in ordine steterit cantrix alta voce incipiet. Te deum laudamus. Domini

vero secundum versum et sic finient. Postea Ebdomedarius imponat benedictionem candelis ordine scripto. qua finita aspergantur candelae aqua benedicta et conventus et omnis populus. Et si etiam festum in diem dominicum evenerit. nusquam fiet aspersionis aque nisi solum in ecclesia. Infra aspersionem clerici cantabunt Asperges me domine. Interea custos dividet candelas. Quibus accensis cantrix incipiet iocunde antiphonam. Lumen ad revelationem. Antiphona finita clerici incipient Nunc dimittis. Et ad quemlibet versum et ad Gloria patri cantabitur antiphona Lumen ad revelationem. postea dicetur collecta. Hiis expletis cantrix incipiat alta voce Responsum accepit symeon usque ad Nunc dimittis. Clerici vero cantabunt notam. Et cum istam antiphonam cantaverint usque benedixit deum et dixit. ibi tacebunt et plebanus scilicet Ebdomedarius tenens ymaginem domine nostre vertet se ad populum et cum ceteris clericis incipiet antiphonam. Hodie beata virgo Maria. Qua finita domine cantabunt. Nunc. d. d. s. t. in pace. Postea dicetur collecta. Qua finita exeuntes circumibunt cimiterium. Et cantrix incipiet antiphonam Ave gratia plena. Et antiphonam Adorna thalamum. Cum vero redeuntes intrant monasterium. cantabitur antiphona Cum inducerent. Ante altare crucis cantatur Tota pulchra es cum collecta. Ante altare summum Glorificamus te. In II vesperis super psalmos antiphona Tecum principium et sic per omnia. Ymnus a solis ortus cardine. Cantatur antiphona Homo erat. Ab epiphania domini usque ad purificationem nulla dicentur suffragia nisi sola antiphona de domina nostra ferialibus diebus. Rubum quem viderat. Sabbato Glorificamus te. Postea dicentur solita suffragia usque Invocavit nisi de sancta cruce. Sciendum est quod si annunciatio sancte marie vel festum Gregorii venerit in die dominico Letare. agetur feria secunda proxima. Si autem annunciatio

sancte marie venerit in septimana. vel in die palmarum. celebrari debet sabbatho ante palmas sollempniter.

Ordo in die palmarum. Processio cum silentio intrabit capellam sancti Gerici<sup>1)</sup> et incipietur lectio de Exodo a lectore sine tytulo. Venerunt filii in helym. Qua finita incipiet cantrix alta voce Collegerunt. Clerici versum Unus autem. Post hec legatur ewangelium Cum appropinquasset iherosolimis. Quo finito scolares assumptis secum quibusdam emancipatis egrediantur ad crucem et ordinent se ad stationem coram cruce. Interim exorcismo et orationibus necnon et prefatione cum aspersione aque benedictæ super consecratione palmarum celebratis egreditur conventus cum antiphona cum appropinquaret et alia cum audisset et alia ceperunt. Postea cum conventus sacerdotes adversum meridiem reliquerint et adeo processerint quod crucem facie tenus respexerint. incipiat cantrix devote Ave rex noster. Qua finita incipiat scola Gloria laus et honor. Hoc ymno dicto ad crucem primum et circumquaque secundum morem inclinantes disciplinato gressu scola ad conventum revertitur. Deinde sacerdotes stantes in loco suo depromant antiphonam. Occurrunt turbe. Tunc conventus procedat cantando cum festinatione Occurrunt turbe. Dehinc subjungant Pueri hebreorum et tunc proiciant sacerdotes cappas. Postea aliam antiphonam Pueri hebreorum tollentes. Interea sternantur palme ab omnibus. Infra hanc antiphonam Scriptum enim. Postea Abbatisa procedet et prostrata oracionem fundet ante crucem. Surgente abbatisa incipiet cantrix v. Salvum me fac. Ad introitum monasterii cantatur. In ingrediente domina. Ante crucem in medio antiphona Ante sex dies. Hiis peractis missa celebretur a clericis solum.

1) Diese Capelle lag mitten in der Chorabßis vor dem Hauptaltare.

In secunda tertia et quarta feria non cantantur antiphone super horas sed tantum responsiones et preces. Omni sabbatho infra quadragesimam ad completorium cantatur media vita. Infra passionem alternatis diebus una die media vita. altera Salva nos. Istis vero tribus diebus cantatur continuis media vita. Infra passionem Gloria patri non cantatur nisi ad psalmos.

In cena domini non cantatur. deus in adiutorium nec gloria patri. sed preces simpliciter sine Antiphona ad horas et pater noster et Miserere mei Deus sine gloria patri et sine precibus cum una collecta Deus a quo et iudas et sic ad III. VI. et IX. Dicta nona cantetur missa<sup>1)</sup> festive. una domina cantet Graduale sine tractu. Vespere enim dicentur infra missam. Post missam conventus intrat refectorium cum cruce qua celebratur resurrectio. Ibi benedicetur panis et vinum et partitur inter omnes. facta cena recedunt layci et manent sole domine. Statim abbatisa lavabit pedes dominarum. Interea cantabuntur antiphonae. Cena facta postquam surrexit. domine tu mihi lavas. Vos vocatis. mandatum novum. Ante diem festum. Hys expletis abbatisa sedebit super sedem sibi positam et decana cum aliquibus dominabus surget et lavabunt pedes abbatisse cantantes antiphonam In diebus illis. Tunc surgens abbatisa dabit omnibus aquam ut manus lavent. Hoc facto abbatisa dabit cuilibet domine duos denarios. Insuper dabit quatuor sextarios tritici. Et similiter villicus de derne quatuor. De tritico autem abbatisse fiet ille panis qui benedicatur in refectorio et erit maior aliis. Domini vero facta cena reportabunt crucem et ponent ante altare summum. Illa nocte non cantabitur completorium.

In parasceue nulle hore in aperto cantabuntur. Hora enim sexta Ebdomedarius indutus alba et

---

1) Unrichtig steht im Original Nona.

desuper cappa lector stans ad pulpitem ante summum altare incipiat prophetiam sine tytulo in hunc modum alta voce.

In tribulatione sua mane consurgent ad me. Qua finita conventus incipiat tractum Domine audiui. Illo dicto Ebdomadarius stans ante altare dicat collectam absque dominus vobiscum et absque genuflexione in hunc modum. Oremus. Deus a quo et iudas. Denique legetur lectio in modum Epistolae sine tytulo Dixit dominus ad Moysen et Aaron. Sequitur tractus Eripe me. quem domine cantabunt. Postea dicetur passio in loco suo altaris absque Dominus vobiscum et absque tytulo et absque In illo tempore. scilicet Egressus Jesus cum discipulis suis. Finita passione sacerdos reponens librum in alium locum dicat orationes sicut scripte sunt. et ad omnes fiant genuflexiones nisi ad illam que dicitur pro iudeis. Sciendum est quia iudei genua flectentes illudebant domino nostro Jesu Christo. Quandocunque fit in aliqua collecta iude vel iudeorum memoria. sicut in feria V. et hodie. omnino praetermittenda est genuflexio. similiter quia Iudas osculo pacis tradidit Christum in cena domini. quod in feria quinta et feria sexta et sabbato nullo modo dari debet osculum pacis ab aliquo sacerdote. Ebdomadarius et alii sacerdotes teneant crucem ante altare et cantent popule meus. Clerici respondeant Agios. Postea chorus Sanctus deus. Iterum sacerdotes Quia eduxi te. Clerici Agios. Chorus Sanctus. Iterum Sacerdotes Quid ultra. Clerici Agios. Chorus Sanctus. Hys dictis sacerdotes crucem nudatam ostendentes populo dicant hanc antiphonam. Ecce lignum crucis. Domine vero dicant hunc versum. Beati immaculati cum repetitione. Ecce lignum. Tunc domini adorantes crucem vnusquisque post alium antequam adorent cantabunt crucem tuam. Tunc domine deus misereatur cum repetitione crucem tuam. Deinde chorus dominarum cantet ymnum. Crux fidelis. Hoc ymno finito et ab omnibus cruce

salutata descendant domine et stantes ante summum altare sacerdos indutus casula accedat et dicat Confiteor et perficiat Officium. Quo peracto cantrix vero alta voce dicat Dum fabricator. Hys omnibus peractis Clerici cum conventu crucem portantes ad sepulchrum cantantes Sicut ovis et versum In pace et antiphona vlulate. Nunc ponenda est crux in sepulchrum et dicetur hæc antiphona, Joseph ab armathia. Postea ponendum est velamen super sepulchrum. Quo facto cantabitur Sepulto domino cum versu In pace. et antiphona Mulieres sedentes. Tunc conventus et quicumque uelit prosternat se ad sepulchrum et dicat orationes quales uelit.

In vigilia pasche antequam benedicatur Cereus, dicetur in choro letania. Qua finita hora iam sexta Ebdomedarius indutus cappa purpurea stans ad pulpitem ante summum altare incipiat. Exultet iam angelica. Hoc ymno finito legantur lectiones sine tytulo. In principio creavit deus celum. Qua finita Ebdomadarius stans ad altare dicat collectam. Deus qui mirabiliter. Sequitur prophetia. Factum est in vigilia. Tractus. Cantemus domino. Collecta Deus cuius antiqua miracula. Alia. Apprehendent septem. Tractus. Vineam facta est. Collecta. Deus qui nos ad celebrandum. Alia. Nec est hereditas. Tractus. Attende celum. Collecta. Deus qui ecclesiam. Tractus. sicut cervus. Collecta. Concede quesumus omnipotens. Hys expletis conventus descendat de choro et ante altare domini nostri cantrix incipiat. Rex sanctorum. et conventus versum perficiat. Hunc ymnum cantando intrabunt ecclesiam. Cantrix assumat sibi dominam quam velit et cantabunt singulos versus. Chorus vero primum versum pro repetitione. Intrantes ecclesiam locabit se conventus in loco suo. Due vero stabunt ad fontem cantantes que scripta sunt. Post hec autem recedant domine a fonte et accedat Ebdomedarius et compleat benedictiones super fontem et baptizabit primum infantem. Interea

conventus intrabit monasterium cantando brevem letaniam et directo gressu intrantes chorum incipiant iocunde Kyrie eleyson. Statimque omnis campane singulariter a minima usque ad maximam compulsabuntur et cantabitur Gloria in excelsis. Alleluja. Confitemini cantabunt due domine. Quo finito chorus tractum Laudate dominum. Credo in vnum non cantabitur neque aliquid Offertorium neque hodie nec in cena domini dabitur pacis osculum. Sumpto corpore Christi Chorus incipiat Alleluja. Laudate dominum omnes. Gloria patri. Antiphona Vespere. Magnificat. Gloria patri. Sacerdos uero vna collecta compleat officium. Ad completorium Deus in adiutorium non dicitur, sed sic dicitur cum invocarem. Inte domine. Qui habitat. Ecce nunc. Nunc dimittis. Ad omnis. Gloria patri. Statim sequitur paternoster. Credo in Deum. Tunc Collecta Benedicamus non dicitur. In sancta nocte summo mane custos excitabit conventum et mittet pro clericis. Quodsi enim omnis convenerunt. custos dabit cuilibet lumen vnus vlne et tam spissum ut portari possit in manu. Lumen vero abbatisse ponderabit fertonem. Tunc domini et totus conventus accedent ad sepulchrum cum thuribulis et accensis luminibus. deposito velamine levabunt crucem cantantes submissa voce. Christus resurgens. Deinde Cum rex glorie et portantes crucem circa claustrum. Et cum reversus fuerit conventus. ponetur crux ante altare summum tecta purpura. Hys actis duo clerici induti dalmaticis more angelorum sedebunt ad sepulchrum unus ad caput alter apud pedes. Alii duo stabunt in dextra parte ante scampnum in figura petri et Johannis. Tunc erunt omnis domine sub choro vnde exhibunt scolares et alie quedam domine iuniores cum eis vna emancipate et scolares precedent et alie in ordine sequentur moderatim euntes et cantantes Angelus autem domini ita paulatim. ut finiatur antiphona antequam ante crucem steterint quia ante crucem stantes incipient. Gloria

patri et primo inclinabunt sepulchro postea clericis. deinde conventui. postea repetitionem. Qua finita uadant stare ante scampnum contra clericos. Interea omnes alie domine que jam sub choro manserunt per claustrum intrant ianuam <sup>1)</sup> sancti seuerini cantantes. Erat autem. Statimque cantrix et alia secum ibunt subtus chorum sancti nicholay. Reliqui vero procedentes ante sepulchrum ibique incipient Gloria patri. et inclinabunt altari. deinde clericis postea conventui sicut priores. Tunc clerici cantabunt Antiphonam Et ualde mane cum gloria patri. quando autem conventus in ordine steterit. vna domina conventus incipiat Maria Magdalena et omnis cum ea domine similiter cantando perficiant. Interea tamen ille due que sub choro sancti nicholay sunt tracto gressu exient portantes thuribula et cum uenerint ad scampnum inclinabunt sepulchro et tunc clericis. deinde conventui. Postea procedent contra sepulchrum et paululum remote a sepulchro submissa uoce cantabunt. Quis reuoluit nobis lapidem. Hoc finito inclinabunt aliquantulum sepulchro. Quibus angeli respondebunt. Quem queritis. Marie vero parum altius dicent. Jesum crucifixum. Et angeli antiphonam non est hic. Statimque accedent ad sepulchrum cum thure. Thurificato autem sepulchro redibunt per medium. Hic recedent petrus et Johannes. Ibique stantes domine verse ad conventum cantabunt Antiphonam. Ad monumentum uenimus gementes. <sup>2)</sup> Quo finito vadant ad loca sua. Interea petrus et Johannes debent secreto abisse sicut habetur in quarta linea sub chorum sancti nicholay. Finita antiphona ad monumentum petrus et Johannes pro-

1) Diese Thür wurde deshalb St. Severinus-Thür genannt, weil dicht an derselben der St. Severinus-Altar gelegen war.

2) Diese Feier am Oftermorgen hieß in der Münsterkirche zu Aachen „Krieschenjang“ d. h. Klage der h. Magdalena um den aus dem Grabe verschwundenen Leib des Herrn und wohnten demselben die Bürgermeister der Stadt bei. Vgl. Laurent, Aachener Stadtrechnungen, S. 338.

cedant directo gressu usque per medium monasterium. Interea chorus cantat antiphonam Currebant duo similiter. De media uia Johannes festinans praecedat petrum. Ad sepulchrum enim cum uenerit. stabit et non intrabit. Petrus autem sequetur et prior tamen intrabit. Tunc angeli levabunt sudarium et lintheamina et dicent antiphonam venite et videte. Hys peractis conventus dominarum ante summum altare stabit in loco suo. Clerici vero de crucifixo purpuram deponentes usque ad pectus mediocri uoce unanimiter cantabunt antiphonam Cristus dominus resurrexit. Domine vero deo gratias. Secundo altiori uoce cantent que et prius et domine sicut prius. domini tertio in supinis et domine sicut prius. Hoc tercio dicto cantet omnis populus. Crist is instanden van d'er doit. Postquam populus per horam cantaverit cantent tam domini quam domine Te deum laudamus. Interea pulsabuntur matutine.

In sancto die pasche portabuntur reliquie absque cyborio et absque vexillis. Infra aspersionem aque benedecte cantatur vidi aquam. Deinde cantrix antiphonam Cum rex glorie. intrant tunc ecclesiam et cantatur in uia antiphona Cum rex glorie. Qua finita cantrix incipiet. Salue festa dies. Infra ecclesiam due domine stabunt per medium et cantabunt versus. Lectrix enim portabit eis librum. Hys versibus finitis exeuntēs ecclesiam transibunt forum et intrantes paradysum. Ante crucem cantabunt domine Crucifixum et domini recordamini. In octava pasche portabitur cyborium et uexilla et alie reliquie et cantabuntur antiphone et alia omnia sicut in die pasche. Transeunt forum intrabunt claustrum. Sciendum quod omnibus diebus dominicis infra pascha et pentecosten portabuntur reliquie circa cimiterium. In festo ascensionis circumibunt forum intrantes claustrum. In die pentecostes et in octava eiusdem eodem modo ibunt cum processione domine et domini sicut in die pasche et in eiusdem Octaua. In prima dominica post octavam pente-

costes circumibunt cimiterium et intrabunt paradysum per januam que est a latere. In festo sacramenti circumibunt forum portantes sacramentum corporis dominici et intrabunt claustrum.

Si festum s. Marci infra Ebdomadam pasche vel in aliquo die dominico evenerit. portabuntur reliquie et patronus noster cum cyborio et uexillis cum eodem cantu et per eandem uiam sicut in Octava pasche. si autem predictum festum in alium diem evenerit. secundum hunc ordinem fieri debet. Omnis conventus tam domini quam domine hodie nigris uestibus apparebunt et cum eisdem reliquiis que portantur in diebus rogationum exhibit processio per paradysum cum eodem cantu qui cantatur in diebus rogationum et ibit ad quoddam biuium prope puddale. deinde revertentes intrabunt prope curiam que vocatur veyhof et sic per magnam plateam circumibunt forum usque ad macellum. Ibique per ferream portam ex directo tenentes semitam intrabunt ecclesiam sancti Gerici cantantes ea que scripta sunt. Infra hec omnia Ebdomadarius preparet se. precibus vero et aliis finitis conventus cantabit summam missam. In rogationibus feria secunda mane pulsabitur prima et cantabitur. deinde clerici cantabunt missam ad summum altare. Postea conventus missam pro defunctis. Qua finita pulsabitur et cantabitur tertia et sexta. Interea conveniat conventus et omnis populus et elevantes cyborium et cruces et vexilla exhibunt per paradysum. In illis tribus diebus domine apparebunt nigris uestibus et clerici nigris cappis. Primo die ibunt hubeltroyde cantantes letaniam et alia que scripta sunt. Ibique Ebdomedarius et omnis conventus cantabunt summam missam. Exaudivit de templo. finita missa illi de Elnere reportabunt reliquias et libros et omnia que illuc lata sunt. Si quid autem in reditu perdiderint inde rationem reddent. Domine vero prandeant. Ibique villicus amministrabit in uno choro quatuor scutellas. unamquamque scutellam habentem octo ova et vnum caseum et quattuor cuneos pro qua-

tuor obulis emptos tantumque in alio choro. Et duas scutellas equales prioribus scutellis et duos cuneos habebunt celerarie que prandebunt infra missam quia post missam ministrabunt conventui. Clerici vero nullam communionem caritatis illis duobus diebus perceperunt. Quodam tempore domina Guda uenerabilis abbatissa in Gherisheym condoluit Canonicos illis diebus ieiunos recedere. constituit dari in perpetuum de redditibus domus que vocatur Wanthuys quam denariis suis comparauit feria secunda quatuor canonicis duas scutellas equales prioribus scutellis et quatuor cuneos sicut alios. Dominabus autem quia vidit panem deficere constituit in vno choro tres cuneos et in alio choro tres. celerariis vero duos cuneos. In feria tertia similiter tantum constituit domina G. abbatissa. Vnde dominus noster Jesus Christus per suam magnam misericordiam quia ipse est pius et misericors dignetur animam eius excludere ab infernalibus penis et ut ipsa mereatur conregnare cum angelis dei in celestibus regnis. Hoc ipse prestare dignetur qui uiuit et regnat deus in secula seculorum. Amen.

Facto prandio hubel trode erunt duo currus circumsepti frondibus et foliis in quibus domine reuertentur. In feria tertia ibit conventus morpe. Ibi cantabitur summa missa scilicet dominica. finita missa dabuntur conventui et canonicis tot scutelle et tanti cunei ex parte villici sicut heri dati sunt. Insuper predicta domina abbatissa Guda constituit de eisdem redditibus dari quantum heri datum est. Deinde deducunt conventum duo currus.

In feria quarta exhibit conventus per paradysum et ibit extra ciuitatem circa quendam campum qui vocatur broekelken et postquam reuersus fuerit ante summum altare stantes domine cantabunt cum Ebdomedario summam missam de vigilia.

Feria secunda post octavam pentecostes tunc omnes canonicè communiter existentes in dormitorio debent esse in matutinis. Quibus finitis omnes communiter ibunt ad medium chori et cantabunt. Memento queso cum versu. deinde legent pater noster. preces

collectas Beatorum. Hys finitis vadit dextera pars subtus chorum. cantando ante altare Deus eterne cum uersu et pater noster. preces. collectas Beatorum sicut prius. Postea incipiunt vigiliam perficiendo usque ad sextam lectionem. qua finita cantabunt Domine cunctorum et ulterius cantabunt usque ad nonam lectionem qua terminata. cantabunt Libera me domine de morte eterna cum uersibus. Altera pars que remanet supra chorum leget interim cursum Beati usque ad psalmum. Ad dominum cum tribularer. Quo finito cantabit Libera me domine de viis inferni. Postea pater noster. preces. Collectas Beatorum. finito cursu iterum leget illa pars pater noster preces et Collectas Beatorum.

Omni die dominico post Octavas pentecostes usque ad adventum in aspersione aque Ebdomedaria imponat antiphonam alta uoce. Asperges me domine cum versu et Gloria patri et repetitione. Sequitur Collecta. In prima dominica post pentecosten dicta collecta. Ebdomedaria imponat Resp. Benedicat nos deus. Et sic cantantes eat conventus circa claustrum. Intra ianuam imponat Ebdomedaria Resp. vel antiphonam cum Collecta. Secundo dominico die in exitu cantabitur Sanctifica nos domine et sic usque ad aduentum. Sciendum est quod si in feria secunda uel tertia uel feria quarta aliquod celebre festum euenerit in precedente die dominico. cantabitur in introitu monasterii de festo Resp. vel antiphona cum collecta. Quamdiu autem uoluerint cum nullum festum fuerit possunt cantare de sancta trinitate. sin autem de ipsa dominica Resp. vel antiphona cum Collecta. A dominica Domine in tua misericordia omni feria sexta usque ad precedentem feriam sextam ante Exaltationem sancte crucis cantabit conventus missam pro defunctis in capella sancti Gericci et cursum qui vocatur Beati. Et cantatur propitius per ordinem. Et portabitur crux circa commune cimiterium secundum hunc ordinem. finita tertia descendet conuentus de choro.

et ante summum altare stantes cantent antiphonam propicius vero converte. Gloria patri. sequitur repetitio propicius. Qua finita domine flectentes se super terram et dicat Ebdomadarius Collectam Exaudi queso domine. finita Collecta domine erigant se et cantent exeuntes monasterium Antiphonam Cognoscimus domine. deinde sequitur antiphona domine deus rex. Iterum alia Antiphona Absolve domine nec omnia ante januam ecclesie sancti Gericici debent finisse et intrantes ecclesiam imponat Ebdomadarius vnam antiphonam. prima feria sexta antiphonam Omnipotens deus qui et in altera feria sexta sancta Maria succurre miseris. finita antiphona ante altare sancti Gericici Ebdomadarius flectens se super terram totusque conventus in loco suo dicant Kyrie eleison. christe eleison. Kyrie eleison. pater noster et preces et collectam que scripta est. Collecta finita Ebdomadarius assumat sibi vnam dominam quam uelit et incipiant letaniam et exeuntes tam sacerdos indutus alba veste quam conventus circumeant commune cimiterium et intrantes monasterium ante summum altare finiant letaniam. deinde sequitur summa missa.

In festo Walburgis post primum Benedicamus intrabit conventus capellam abbatisse et cantrix imponet antiphonam Sancto de semine orta. hac antiphona finita et collecta et benedicamus exhibit conventus ante crucem. ibi dicentur suffragia. finitis vesperis abbatisa dabit conventui quatuor scophos vini ad bibendum.

Sciendum quandocumque aliqua festa infra pascha et pentecosten fuerint in quibus nichil proprii habetur si est unus martir. quaere cantum de sancto Georgio scilicet tertiam Resp. erunt filiae Jerusalem. si est festum apostoli vel apostolorum. quaere de sancto Marco. Si est festum martirum vel Confessorum. quaere de sancto Gordiano et epymacho. In festo sancti Johannis Baptiste est dedicatio in choro dominarum. attamen est consuetudo ut domine cantent de festo et

clerici de dedicatione. finitis vesperis dominarum plebanus et canonici cum ceteris cantabunt vespervas de dedicatione et completorium et in sancto die matutinam et missam.

Sciendum quod octava domine nostre ex merito tenenda est undique et deuotissime. sed nos in loco isto non possumus propter octavam patroni nostri nisi penultimo et ipso die Octobris.

Scire debent tam presentes quam futuri quod bona et honesta consuetudo in loco nostro instituta antiquitus et adhuc reservata est scilicet Canonicos de insula reni videlicet Werda <sup>1)</sup> festo nostri patroni sancti ypoliti martiris interesse. villico vero suo eis in domo nostri plebani uel ubicumque eis placuerit honeste seruiente.

In festo sancti Michaelis post primum Benedicamus Conventus in processione et Ebdomadarius in cappa cum cruce et duabus candelis ibit super capellam sancti Michaelis <sup>2)</sup> et in ordine stantes incipiat cantrix Te sanctum dominum cum versu et Gloria patri. Interea Ebdomadarius thurificabit altare et conventum et dicet Collectam. In eodem loco dicentur solita suffragia.

#### Nro. VIII.

Gestützt auf das Päpstliche Breve des Papstes Urban VIII. „Coelestis Jerusalem“ verbietet Erzbischof Ferdinand von Köln in seiner Erzdiözese jedwede öffentliche Verehrung nicht beatifizirter oder canonisirter Heiligen, wie auch die Verbreitung von Wunder- und Privatoffenbarungs-Geschichten, so lange die Geistliche Oberbehörde dieselben nicht gut heißen hat.

Bonn, den 6. April 1644.

Ferdinandus Dei et Apostolicae Sedis gratia electus et confirmatus sanctae Coloniensis Ecclesiae Archiepiscopus, sacri Romani Imperii Princeps Elector, et

1) d. i. Kaiserswerth.

2) Dieselbe lag der Stiftskirche gerade gegenüber.

per Italiam Archicancellarius, eiusdem Sedis Apostolicae Legatus natus, Episcopus ac Princeps Paderbornensis, Leodiensis et Monasteriensis, Administrator Hil-desheimensis Berchtesgadensis et Stabulensis, Comes Palatinus Rheni, utriusque Bavariae Westphaliae Angariae et Bullionis Dux, Marchio Franchimontensis, Comes Pirmontensis Lossensis Longiensis Sternenber-gensis et Hornensis etc. venerabili Clero et universis ac singulis Christifidelibus Civitatis et Archidioecesis nostrae Coloniensis salutem in Domino sempiternam. Commissa nobis Dominici gregis custodia facit, ut sollicite studeamus ab illo remove, quae divinae maiestatis oculos possunt offendere. Comperto itaque fide dignorum testimoniis, quosdam ecclesiarum Rectores, dum quaestum specie pietatis velant, valde pro-clives esse, ut credant vulgentque publice miraculosas hominibus curationes praestitas esse, quae vel leviter confictae sunt vel, cum naturae viribus accidunt, sic adiunctis quibusdam minus veris exaggerantur, ut appa-reant prodigiosae, nec alio quidem fine spergant in vulgus, quam ut populi venentur affluxum et largis oblationibus locupletentur, parum alias solliciti, verum Dei O. M. coelitemque cultum et honorem promovere. Huic ut malo gliscenti quamprimum occurratur, et ut, quod Oecumenica Synodus Tridentina vehementer urget, hac in materia quaestus omnis eliminetur et abusus tollatur, omnibus et singulis Praelatis, ecclesiarum Pastoribus et Superioribus aliisque curam animarum habentibus serio mandamus, ut vigili cura circumspi-ciant, sicubi nova miracula ad alicuius Sancti vel Sanctae invocationem contigerint vel contigisse puta-buntur, ne ea promulgentur et populus eorum pu-blica narratione concitetur ad fidem iis certam tri-buendam, antequam locorum istorum Praelati, Re-ctores, Parochi vel ecclesiarum Superiores eadem Nobis Nostrove in Spiritualibus Vicario generali primo tem-pore significaverint, adiecta plenissima totius rei gestae narratione, ut matura deliberatione praemissa diligen-

tique veritatis examine instituto, iuxta formulam a Concilio Tridentino Nobis hoc in negotio praescriptam, vel tamquam vera miracula beneficiaque coelitus collata comprobentur vel ut supposititia reiiciantur. Severe etiam prohibemus, ne hominum nondum a Sede Apostolica Canonizationis aut Beatificationis honore insignitorum imagines cum radiis, splendoribus aut laureolis ullus ullibi depingat seu proponat, aut tabellas votivas ex cera argentove seu alia materia, aut etiam lychnos ad eorum sepulturas apponat, antequam in Canonem Sanctorum vel Beatorum relati fuerint, quia haec ex pia matris Ecclesiae Catholicae consuetudine solent esse signa propria Sanctorum Canonizationis vel saltem Beatificationis honore in terris decoratorum, quos tota venerari solet Ecclesia. Exstat hac super re Constitutio Sanctissimi Domini nostri Urbani VIII. Pontificis maximi, cuius tenorem quo facilius unicuique innotescat, ad verbum hic censuimus subnectendum:

„Urbanus Papa octavus ad perpetuam rei memoriam. Coelestis Hierusalem cives, quorum gloriosis natalitiis sancta laetatur mater Ecclesia, sicut huius sanctae Sedis Apostolicae ministerio a piis utriusque sexus Christi fidelibus venerantur in terris, ita Romanum decet Pontificem militantis Ecclesiae regimini divina providentia praepositum pro suo praecipuo honore domus Dei zelo invigilare, ne quid in personarum cum sanctitatis aut martyrii fama vel opinione defunctorum memoriam sive cultum inconsulta sancta Sede praedicta innovetur. Alios siquidem Nos sollicite animadvertentes abusus, qui irrepserant et irrepere non cessabant in colendis quibusdam cum sanctitatis aut martyrii fama vel opinione defunctis, qui etsi neque Canonizationis neque Beatificationis honore insigniti essent ab eadem Sede, eorum tamen imagines in oratoriis atque ecclesiis aliisque locis publicis atque etiam privatis cum laureolis aut radiis seu splendoribus proponebantur, miracula et revelationes aliaque beneficia a Deo per eorum intercessionem accepta in libris rerum

ab ipsis gestarum enarrabantur et ad illorum sepulchra tabellae, imagines et res aliae ad beneficia accepta testificanda, et lampades et alia lumina apponebantur. Volentesque proinde huiusmodi abusibus pro debito officii pastoralis occurrere, re etiam cum venerabilibus fratribus Nostris S. R. E. Cardinalibus contra haeticam pravitatem in universa republica christiana generalibus Inquisitoribus ab eadem Sede specialiter deputatis communicata et mature considerata ac discussa, de eorundem Cardinalium consilio sub die XIII. Martii 1625 declaravimus, statuimus et decrevimus, ne quorumvis hominum cum sanctitatis seu martyrii fama, quantacumque illa esset, defunctorum imagines aliaque praefata et quodcumque aliud venerationem et cultum prae se ferens et indicans, in oratoriis aut locis publicis seu privatis vel ecclesiis tam saecularibus quam regularibus cuiuscumque religionis, ordinis, instituti, congregationis aut societatis apponerentur, antequam ab Apostolica Sede canonizarentur aut beati declararentur et, si quae appositae essent, amoverentur, prout eas statim amoveri mandavimus. At pariter imprimi de cetero inhibuimus libros eorundem hominum, qui sanctitatis sive martyrii fama vel opinione, ut praefertur, celebres e vita migravissent, gesta, miracula vel revelationes seu quaecumque beneficia tamquam eorum intercessionibus a Deo accepta continentes, sine recognitione atque approbatione Ordinarii, qui in iis recognoscendis theologos aliosque pios ac doctos viros in consilium adhiberet, et ne deinde fraus aut error aut aliquid novi et inordinati in re tam gravi committeretur, negotium instructum ad Sedem Apostolicam transmitteret eiusque responsum exspectaret. Revelationes vero et miracula aliaque beneficia supradicta, quae in libris horum hominum vitam gestaque continentibus eatenus sine recognitione atque approbatione huiusmodi impressa erant, nullo modo approbata censi volumus mandavimusque. Ad horum hominum sepulchra vetuimus etiam ac inhibuimus tabellas atque imagines

ex cera, aut argento seu ex alia quacumque materia, tam pictas quam fictas atque exsculptas appendi seu affigi, et lampades sive alia quaecumque lumina accendi sine recognitione ab Ordinario omnino, prout supra, facienda, Sedique Apostolicae referenda ac probanda, declarantes, quod per suprascripta praeiudicare in aliquo noluimus neque intendimus iis, qui aut per communem Ecclesiae consensum vel immemorabilem temporis cursum aut per patrum virorumque sanctorum scripta vel longissimi temporis scientia ac tolerantia praefatae Sedis Apostolicae vel Ordinarii celebrantur. Cumque postea die II. Octobris eiusdem anni 1625. a quibusdam revocari in dubium accepissemus, an tabellas aut imagines, quos imposterum offerri contingeret, recipere et antea oblatas conservare liceret, Nos qui tantummodo volumus occurrere abusibus qui irrepere videbantur, certiolem parare viam ad eorum in terris gloriam, quorum sanctimoniam divinae clementiae placuerit admirandis operibus illustrare, re prius cum eisdem Cardinalibus communicata, de simili eorum consilio declaravimus, quod sicut numquam prohibuimus nec intentionis nostrae fuit prohibere oblationem receptionemque tabellarum et imaginum huiusmodi, ita ut deinceps nulli dubitationi locus relinqueretur, statuimus et decrevimus, ut quoties ad aliquam ecclesiam aut oratorium locumve alium publicum secularem seu regularem tabellas et imagines aliudve simile quispiam deferret, ac intercessione hominum inter Sanctos vel Beatos non adscriptorum, quamvis cum martyrii aut sanctitatis fama demortuorum, optata se impetravisse diceret, liceret ecclesiasticis personis ecclesiarum locorumve praedictorum curae praepositis tabellas et imagines, sive pictas sive ex quavis materia fictas atque alia quaecumque collatae gratiae fidem facientia, simul cum deferentis aliorumque qui conscii fuissent attestationibus recipere atque approbantibus Ordinariis, ad quos referre statim omnia tenerentur, in secreto aliquo seorsim ab ecclesia loco custodire ibidemque iam amota collocare et asservare,

ut si quando Dominus talium virorum merita beatificationis seu canonizationis honore in terris decorare voluisset, extarent huiusmodi sanctitatis qualescumque probationes, Apostolicae Sedis iudicio tunc examinandae. Demum vero ut eiusmodi decreta observarentur indubie ac omnimodam sortirentur executionem, cum eisdem Cardinalibus re pariter communicata deque eorundem consilio praemissis addidimus, statuimus, decrevimus atque declaravimus, ne ex tunc deinceps quispiam Ordinarium, aut ab Apostolica Sede ad hoc specialiter delegatorum, super alicuius utriusque sexus cum sanctitatis aut martyrii fama vel opinione defuncti miraculis, revelationibus aliisque eiusmodi sanctitatem redolentibus ex integro informationes quoquo modo reciperet aut processum instrueret vel huiusque receptas informationes instructumque processum ulterius prosequeretur, nisi postulator prius per legitimas iuridice susceptas probationes circa personam eius, de cuius miraculis, revelationibus aliisque rebus gestis sanctitatem prae se ferentibus ageretur, praescriptam in praefato nostro decreto formam omnino servatam extitisse docuerit, et nisi postea successive idem Ordinarius aut ab Apostolica Sede ad hoc specialiter Delegatus diligenti praehabita disquisitione circa eandem personam supracitato decreto nullatenus contraventum esse rite pronunciaverit, utque id inviolabiliter observetur, statuimus insuper ac decrevimus, ne transmissi ad urbem undecumque huiusmodi processus a Congregatione, sacrorum rituum Secretario, minusve a s. fidei Promotore quomodolibet aperiuntur, nisi prius in ipsa s. rituum Congregatione, alio seiunctim oblato authentico processu, ex eo Ordinarium aut ab Apostolica Sede specialiter Delegatum rite ac recte, ut praemittitur, cognovisse ac pronunciasse praelibato decreto nequaquam contraitum esse plene constiterit, ac dein a Nobis iudicialiter aperiendi eos processus facultas indulta fuisset. Insuper longissimum tempus illiusve immemorabilem cursum, de quo in praedicto decreto intelligi

declaravimus, esse tempus centum annorum metam excedens: deque his atque infrascriptis omnibus, quae in his decretis disposita et ordinata sunt, aliqua suboriente difficultate, Ordinariis locorum atque Delegatis Apostolicis quibuscumque omnem omnino interpretandi facultatem ademinus, utque Sedem Apostolicam desuper consulerent ab eaque responsum exspectarent, mandavimus eisdem et alias prout in decretis desuper editis plenius continetur. Quare inviolabili decretorum praedictorum observationi quantum cum Domino possumus consulere volentes, motu proprio et ex certa scientia ac mera deliberatione nostris deque Apostolicae potestatis plenitudine decreta praedicta cum omnibus et singulis in eo contentis tenore praesentium perpetuo approbamus et confirmamus illisque inviolabilis Apostolicae firmitatis robur adiicimus, omniaque et singula decreta huiusmodi ab omnibus, ad quos spectat et in futurum quomodolibet spectabit, observari omnino praecipimus sub poena nullitatis quarumcumque informationum, processuum ac interpretationis aliter quam praevia suprascripta praecognitione instructorum, eorumque admissionis, publicationis aut interpretationis, ita ut earundem informationum receptiones processuumque instructiones necnon eorum admissiones ac publicationes et interpretationes habeantur pro non receptis, non instructis, non admissis, non publicatis, non interpretatis eorumque amplius ratio aliqua nullatenus alicubi unquam haberi debeat. Decernentes praesentes litteras et in eis contenta quaecumque, etiam ex eo, quod quicumque in praemissis seu eorum aliquo interesse habentes, seu quomodolibet habere praetendentes, ad praemissa vocati et auditi, minusque causae, propter quas eadem praesentes emanaverint adductae, verificateae seu alias sufficienter aut etiam nullatenus iustificatae fuerint, nullo umquam tempore de subreptionis, obreptionis, nullitatis aut invaliditatis vitio, seu intentionis nostrae aut alio quovis defectu etiam quantumvis magno, inexcogitato et substantiali, sive etiam ex eo, quod in

praemissis seu eorum aliquo solemnitates et quaevis alia servanda et adimplenda, servata et adimpleta non fuerint, aut ex quovis alio capite, a iure vel facto aut statuto vel consuetudine aliqua resultante, seu etiam enormis, enormissimae et totalis laesionis, aut quocumque alio colore, etiam in Corpore iuris clauso seu occasione vel causa etiam quantumvis iusta, rationabili et privilegiata, etiam tali, quae ad effectum validitatis praemissorum necessario exprimenda forent, aut quod de voluntate nostra huiusmodi et aliis superius expressis seu relatis nihil ullibi appareret seu aliter probari posset, notari, impugnari, invalidari, retractari, in ius vel controvertiam revocari, aut ad terminos iuris reduci, vel adversus illas restitutionis in integrum, apertitionis oris, reductionis ad viam et terminos iuris, aut aliud quodcumque iuris, facti, gratiae vel iustitiae remedium impetrari seu quomodolibet concedi, aut impetrato vel concesso quempiam uti seu se iuvare in iudicio vel extra posse; neque ipsas praesentes sub quibusvis similium vel dissimilium gratiarum revocationibus, suspensionibus, limitationibus aut aliis contrariis dispositionibus pro tempore quomodolibet faciendis comprehendi, sed semper ab illis exceptas perpetuoque validas, firmas et efficaces existere et fore, suosque plenarios et integros effectus sortiri et obtinere, ac per omnes et singulos, ad quos spectat et quomodolibet spectabit in futurum, inviolabiliter observari. Sicque et non aliter in praemissis omnibus et singulis per quoscumque iudices ordinarios et delegatos etiam causarum Palatii Apostolici Auditores, et S. R. E. Cardinales, etiam de latere Legatos et Nuncios, et alios quavis autoritate et potestate fungentes in quavis causa et instantia, sublata eis et eorum cuilibet quavis aliter iudicandi et interpretandi facultate et autoritate, ubique iudicari et definiri debere, irritum quoque et inane, si secus super his a quoquam quavis autoritate scienter vel ignoranter contigerit attentari. Quocirca venerabilibus Fratribus, Patriarchis, Primatibus, Archi-

episcopis, Episcopis et aliis locorum Ordinariis necnon dilectis filiis nostris et Apostolicae Sedis Nunciis ac haereticae pravitatis Inquisitoribus ubilibet existentibus per Apostolica scripta mandamus, ut statim atque praesentes litterae nostrae ad eorum et cuiuslibet eorum notitiam pervenerint, in sua quisque respective dioecesi vel provincia sedulo pervigilet, ne sine approbationibus praedictis imagines cum memoratis signis exponantur, aut miracula, revelationes ac beneficia praedicta publicentur aliave contra superius disposita fiant, transgressores vero, si Regulares fuerint, privatione suorum officiorum ac vocis activae et passivae, necnon suspensionis a divinis, si vero Clerici saeculares, privationis pariter suorum officiorum, suspensionis a divinis et ab administratione Sacramentorum executioneque suorum Ordinum et respective aliisque arbitrio praedictorum Ordinariorum seu Inquisitorum pro modo culpaе infligendis poenis, plectendo. Qui autem libros impresserint aut imagines pinxerint, sculpserint seu quoquo modo affixerint vel formaverint, ceterique artifices circa praescripta qualitercumque delinquentes, praedicta omnia amittant et insuper pecuniariis aliisque etiam corporalibus poenis iuxta criminis gravitatem eorundem Ordinariorum seu Inquisitorum arbitrio afficiantur, contradictores quoslibet et rebelles ac praemissis non parentes per sententias, censuras et poenas ecclesiasticas aliaque opportuna iuris et facti remedia, omni et quacumque appellatione, recursu et reclamatione remotis, compescendo, invocato etiam ad hoc si opus fuerit auxilio brachii saecularis. Non obstantibus quatenus opus sit rec. mem. Bonifacii Papae VIII. etiam Praedecessoris nostri de una et in Concilio generali edita de duabus dietis ceterisque in contrarium facientibus quibuscunque.

Ut autem praesentes et in eis contenta quaecumque ad omnium noticiam deducantur et ne aliquis de eis ignorantiam praetendere possit, volumus pariter et mandamus, quod eadem praesentes per aliquem seu aliquos

ex cursoribus nostris ad Ecclesiae Lateranensis et Basilicae Principis Apostolorum de urbe necnon Cancellariae Apostolicae valvas ac in acie Campi Florae affigantur et publicentur et cum inde amovebuntur, earundem exempla in eisdem locis affixa dimittantur, quae sic publicatae et affixae post duos menses a die publicationis computandos, omnes et singulos quos concernunt perinde afficiant et arcent, ac si unicuique illorum personaliter intimatae ac notificatae fuissent. Quodque illorum transsumptis impressis, sigillo alicuius personae in dignitate Ecclesiastica constitutae munitis et manu alicuius Notarii publici subscriptis, eadem prorsus fides adhibeatur, quae praesentibus adhiberetur, si forent exhibitae vel ostensae. Datum Romae apud sanctam Mariam Maiorem sub annulo Piscatoris die V. Julii 1634. Pontificatus Nostri anno undecimo.

Anno Millesimo Sexcentesimo trigesimo quarto, Indictione secunda, Pontificatus Sanctissimi Domini Nostri Urbani divina providentia Papae VIII., die vero quinta Septembris supradictae litterae sive decretum affixum et publicatum fuit ad valvas Basilicarum S. Joannis in Laterano et Principis Apostolorum urbis ac in acie Campi Florae, ut moris est, per me Alexandrum Platinum praelibati S. D. N. Papae Curs.

pro D. Magistro Curs. Dominicus  
Marg. Cursor.

Hanc itaque constitutionem ab omnibus et singulis Civitatis et Archidioecesis nostrae Coloniensis incolis, quantum eos attingit, integre et inviolate observari districte praecipimus, ut evitentur abusus qui ex nimis facili credulitate nasci solent, utpote cum indebito et vetito cultu quidam nondum in catalogum Sanctorum vel Beatorum relati velut Sancti publico cultu celebrantur.

Etsi antiquae Sanctorum et Sanctarum Reliquiae haberi debeant in veneratione, in qua hactenus habitae fuerunt, novae tamen aut ignotae numquam recipiendae

minusque venerationi sunt exponendae, nisi prius ab Episcopo Dioecetano iuxta sacrosancti Concilii Tridentini ordinationem recognitae fuerint et approbatae. Quare deinceps nemo, quantumvis exemptus, ullas novas Reliquias a quocumque oblatae vel undecumque acceptas publicae venerationi praesumat exponere sine expressa Nostra aut Generalis Nostri Vicarii licentia in scriptis obtenta, sub gravi poena arbitraria. Inter novas Reliquias annumerandae seu iure ipso censendae sunt, quae antiquorum quidem Sanctorum esse dicuntur, sed iam recens ad eas ecclesias, in quibus modo sunt, delatae fuerunt. Ideo si quae non approbatae alicubi exponuntur, volumus ut removeantur, donec a Nobis vel Nostro Vicario generali sint recognitae et approbatae, exceptis iis, quas ab immemorabili tempore semperque pro veris Reliquiis habitas et cultas fuisse certum habetur et exploratum. Porro cum non solum in propria sua persona Sancti sint honorandi sed et in cadaveribus aliisque Reliquiis suis, (etenim sacra illa membra atque ossa viva quondam fuerunt Spiritus sancti domicilia atque templa, ad quorum vel attactum vel intuitum vel cultum maxima Deus edit prodigia, quod utriusque Testamenti exemplis perspicuum est) plane convenit, ut a fidelibus Christi populis honeste condantur pretiosisque loculis religiose conserventur ad illorum honorem et gloriam, cuius Sancti nimis honorificati sunt (Ps. 138, 17). Unde quo magis carpunt haeretici usum, vim et energiam sanctarum Reliquiarum, eo Concionatores, Parochi ceterique quotquot docendi munus curamque sustinent diligentius instruant populum de Sanctorum intercessione utilique et salutari invocatione atque religioso sacrarum Reliquiarum cultu; fuerunt enim instrumenta sanctarum animarum ad omne opus bonum et iterum cum ipsis participabunt aeternam beatitudinem. Eandem ob causam Christi fideles et ut fidem suam profiteantur seque inter mundi huius illecebras et persecutiones ad similem vitae consummationem accendant, sacra loca ubi Sanctorum corpora

quiescunt et Reliquiae servantur, Maiorum suorum exemplo, pia suae praesentiae veneratione frequenter visitent iisque quem merentur honorem impendant, ut in omnibus adversis, periculis et angustiis suis, eorum patrocinium tanto citius et efficacius obtinere mereantur, quanto eis per huiusmodi officia et obsequia affectu et spiritu facti fuerint viciniore. Porro nomine Reliquiarum intelligitur quidquid ex Sanctorum hac vita descendendum corporibus reliquum mansit, sive sint ipsa eorum corpora seu cadavera corporumque quaelibet partes, carnes, ossa, dentes, capilli, ungues, cineres item ac pulveres, in quos conversa fuerunt, item vestes et varia utensilia, quibus usi fuerunt, dum in terris versarentur, vela item panni et similiter, quae ipsos in vita sua attigerunt vel eorum demortuorum ossibus seu corporibus admota fuerunt, ex quibus tamen illae Reliquiae tanto praestantiores censendae sunt, quanto propinquius ad Sanctum spectabant; ideoque caro et ossa integra Sanctorum in aestimatione Reliquiarum praeferuntur aliis rebus, quae ad eorum corpora tantum admota fuerunt, pulveribus item seu cineribus, in quos conversio ac magna mutatio facta est. Reliquias itidem Sanctorum diligenter in ecclesiis adservandas esse profitentur omnes Catholici, sicut Eucharistia et Chrisma, cum nullum altare erigi possit, in quo non aliquid Reliquiarum alicuius Sancti conservetur. Quare Praelati, Rectores aliique Superiores Ecclesiarum praeter externum illum decorem Domus Dei et ornatum, quo templa debent esse conspicua, diligentissime curent, ut pretiosae Sanctorum Reliquiae et lipsana ab omnibus sordibus et pulveribus munda in vasulis honestis seu capsulis obseratis atque iuxta Pontificalis praescriptum rite prius benedictis locoque decenti (non tamen in tabernaculo sanctissimi Sacramenti aut in armario sacrarum vestium) pie diligenterque asserventur, ne item sacrilegiis aut furto expositae sint neve vilescant ac sine cultu iaceant vel irreligiose ab aliquibus tractentur. Sicubi autem bellorum iniuria direpta aut deperdita

fuerint sacrarum Reliquiarum vasa quaedam argentea, restaurentur aut alioquin decentes capsulae ligneae fiant, quae ut minimum sericis ornentur pannis illius coloris, qui pro sanctae Ecclesiae catholicae ritu sanctis vel Apostolis vel Martyribus vel Confessoribus vel Virginibus, quorum Reliquiae ibidem reconduntur, conveniat. Insuper ut maiore in veneratione habeantur apud fidelem populum Sanctorum Reliquiae, appendantur tabellae in singulis ecclesiis, quibus declaretur, quae et quales in unaquaque Reliquiae, iudicio Ordinarii Dioecesani approbatae, conserventur.

Reliquias Sanctorum in ecclesiis populo passim ostendi ac temere omnium oculis exponi nequaquam convenit, et quidem extra capsas seu loculos nullatenus, ad servandam maiorem earum reverentiam. Si tamen vel ob magnam certorum festorum celebritatem vel ad populi devotionem excitandam, vel ad Deum per intercessionem Sanctorum suorum et exhibitionem sacrorum pignorum placandum, Reliquiae huiusmodi aut praeter consuetudinem aut pro more ostendendae videantur, iubemus, ut non a laicis, etiam cuiusvis ordinis et dignitatis personis, sed a Clericis sacris ordinibus initiatis, superpelliceo ac desuper pluviali vel minimum stola pro Reliquiarum Ecclesiae ratione indutis, solemni cum apparatu, accenso lumine ac sine omni quaestu exhibeantur, et in ostendendis iis ea gravitas reverentia et pietas adhibeatur, quae fidem et religionem christianam prae se ferat et intuentium animos ad omnem pietatem et reverentiam commoveat.

Ostendantur vero Reliquiae sincere, non falsae pro veris nec incertae et dubiae pro certis ac probatis, non incognitae pro cognitis, sine superstitione omni, impostura et abusu. Quocirca opus erit, singulis schedam aliquam, e qua dignoscantur, apponere.

Dum publice in templo sacrae Reliquiae exponentur item ac reponentur, Superiores et ii quorum interest caveant, ne qua eis fraus fiat, adhibita congrua custodia, et numquam exponantur nisi cum debita reve-

rentia et supposita mappa seu lintheo et adhibitis luminibus atque Clero concinente Responsorium aut hymnum vel de Apostolis vel de Martyribus vel de Confessoribus vel de Virginibus, prout sunt Sancti Sanctorumque Reliquiae quae exponuntur vel reponuntur, et ultimo loco subiungatur: Vers. Resp. et Collecta de iisdem Sanctis.

Quamdiu insignes Reliquiae sacrae in altari vel alio loco erunt palam expositae, tamdiu candelae saltem duae grandiores ibidem colluceant, atque ad earundem custodiam semper adsit ut minimum unus Clericus maioribus initiatus ordinibus, a vitae morumque probitate commendatus et superpelliceo indutus; huius enim, non laici hominis, opera ministeriove adhibito licet Christi fidelibus pietatis et religionis causa, Rosaria seu numismata ad sacrarum Reliquiarum capsulas loculosque admovere et attingere, vel aliquas sacras Reliquias fidelibus osculandas porrigere. Insignes autem Sanctorum Reliquias sacra Rituum Congregatio declaravit esse caput, brachium, crus aut illam partem corporis, in qua passus est martyr, modo sit integra et non parva et legitime ab Ordinariis approbata. Improbare hominum cupiditati modum ponere volentes severissime prohibemus, ne ullae sacrae Reliquiae venales seu ad turpem quaestum exponantur (est enim haec apertissima simonia), neve extra Ecclesiam in qua asservantur ad infirmos exportentur, etiam cuiuscunque consuetudinis praetextu, nisi per Clericos sacris Ordinibus initiatos, et cum debita reverentia ac devotione. Cum publice in templo aut processione sacrarum Reliquiarum thecas gestare ad Clericos duntaxat spectare videatur, numquam sacrae Reliquiae vel imagines in processionibus, ut hactenus, a puellis deferantur, sed a Clericis sacris Ordinibus initiatis ac lintheatis aliisque paramentis ecclesiasticis indutis, quoad eius fieri potest, vel saltem a piis honestisque viris secularibus palliatis, idque aperto capite, praecedentibus duobus, si fieri possit, proxime thuriferariis illas continuo

incensantibus et hinc inde comitantibus taediferis, neque tam longi itineris circuitu, ut aut populi devotio languescat, aut computationibus aliisque factis indecoris et irreligiosis occasio praebeatur.

Postremo in dilargiendis sacris Reliquiis haec ratio deinceps observetur, ut nemini donentur umquam, nisi ut loco sacro reponantur, maiori aut non minori saltem pietatis studio et provectione ibidem servandae, quam ubi ante servabantur; notabiles vero Reliquiarum partes nullus Praelatus, Rector ecclesiae aliisque Superior extrahere, exportare aut dare transferendas alicubi possit, sine expressa Nostra licentia in scriptis obtenta et Capituli Ecclesiae suae seu aliorum Ecclesiae Provisorum consensu, quibus id permittentibus donationis huius authenticae una cum Reliquiis donentur litterae et in indice Reliquiarum Ecclesiae seu Protocollo Capituli eadem donatio cum sufficienti Reliquiarum donatarum necnon personae dantis et accipientis ac temporis expressione annotetur. In quorum fidem praesentes litteras propria manu subscriptas Sigilli Nostri appressionem iussimus communiri in Oppido nostro Bonnae Anno Millesimo Sexcentesimo quadragesimo quarto, die VI. Aprilis.

Ferdinandus.

Georgius Paulus Stravius

Episcopus Joppensis Suffraganeus Coloniensis  
et Vicarius Generalis etc.

Everhardus Richarts.